

Kolejka, Josef

Rakousko-uherští socialisté o Balkánu

In: *Otázky dějin střední a východní Evropy*. [l.]. Hejl, František (editor).
Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1971, pp. 293-301

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120769>

Access Date: 09. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF KOLEJKA (BRNO)

RAKOUSKO-UHERŠTÍ SOCIALISTÉ O BALKÁNU (1908–1913)

V naší historické literatuře je již zdostatek známo, jaký byl v Rakousku-Uhersku zájem o Balkán, jaké agresivní plány připravoval rakousko-uherský imperialismus proti Srbsku i jiným národům Balkánu. Málo je však známé stanovisko rakousko-uherských sociálních demokratů k tehdejší „východní otázce“. Pokusil jsem se na jiném místě vysvětlit postoj mezinárodního socialistického hnutí k „východní“, resp. „balkánské otázce“,¹ a tak mohu přejít přímo k vytčenému problému.

Diskuse o „polské otázce“ a o „východní otázce“ na stránkách německého, francouzského, anglického nebo i italského socialistického tisku v letech 1895–1897 znamenaly začátek nového zájmu o ideu práva na sebeurčení národů v prostředí mezinárodního dělnického hnutí, ale zdaleka se ještě nestaly počátkem obratu v celkovém řešení národnostní otázky v mezinárodním socialistickém hnutí. Myslím, že si právem stěžoval český socialistický autor v pražské „Akademii“ na podzim 1902 na tu skutečnost, že „světové parlamenty socialistické nevěnovaly dosud náležitou pozornost jedné otázce velké mezinárodní důležitosti, totiž otázce národnostní. Kdykoliv se rozlétaly výkřiky utiskovaných národností světem, spokojovaly se (kongresy II. internacionály — J. K.) jenom protesty proti jejich znásilňování, jako např. roku 1900 vyšly ze sjezdu v Paříži protesty proti potlačování Poláků a Finů carismem, Burů Angličany a Arménů Turky, dále rezoluce proti koloniální politice, ale zásadně a všeobecně o národnostní otázce pojednáno nebylo“.² A týž český autor upozorňoval na jaře 1903 na to, že zejména „otázka turecká může být dříve nebo později podnětem k nesmírnému konfliktu mezinárodnímu“.³

¹ Mezinárodní socialistické hnutí o „východní otázce“, *Studia balkanica bohemoslovaca*, Brno 1970, str. 127–135.

² „Verus“, K mezinárodnímu sjezdu socialistického hnutí, Akademie, roč. 7, 1902–1903, str. 13–18.

³ „Verus“, Otázka východní, Akademie 7, str. 110.

O „otázku tureckou“, resp. o postavení jednotlivých národů tehdejšího „evropského Turecka“ se zajímali od přelomu 19. a 20. století také socialisté německorakouští (vídeňští), kteří však spolu s představiteli německé (říšskoněmecké) sociální demokracie zachovali — na rozdíl od socialistů francouzských a italských — rezervovaný až odmítavý postoj k novému osvobozovacímu protitureckému boji — k ilindenskému povstání v roce 1903. Zejména rakouští socialisté prý „odsuzovali každé revoluční hnutí v otomanské říši“ — domníval se srbský socialista M. Popović.⁴ Bulharský sociální demokrat J. Sakazov přímo žádal, aby vedení rakouské sociální demokracie změnilo svůj odmítavý postoj k protitureckému hnutí v Makedonii a jinde na Balkáně.⁵

Nemohu tu s určitostí potvrdit nebo vyvrátit kritické příspěvky balkánských socialistických autorů na adresu vedení rakouské sociální demokracie. Z některých projevů V. Adlera nebo F. Austerlitze z let 1903 až 1904 lze předpokládat, že rakouští socialisté zastávali zásadu status quo pro Balkán — a to ve svých důsledcích znamenalo odmítání protitureckého hnutí balkánských národů. Musíme tu ale připomenout, že koneckonců byly tehdy vysloveny i v českém sociálně demokratickém tisku (který měl v zásadě blízko k soudobým proslovanským a protitureckým náladám naší společnosti) obavy z toho, aby protiturecká hnutí nepřerostla ve válku proti Turecku, „což by bylo nesmyslnou ztřeštěností“. Ale na druhé straně kritizoval český sociálně demokratický tisk postup rakouského vedení strany v téměř duchu, jak o tom psali citovaní balkánští autoři. V „Akademii“ se o tom píše: „Je-li pravdou, že zástupci rakouské sociální demokracie se vyslovili v tom smyslu, jak píše Sakazov, pak nelze s tím souhlasit. Sociální demokracie je povinna státi na straně všech utiskovaných národností bez rozdílu, a zejména vystupuje-li na schůzích a v časopisech s takovým důrazem proti tyranii ruské (narážka na časté články německého sociálně demokratického tisku s ruskou tematikou — J. K.), nesmíme přimhuřovat oči nad tyranii tureckou, která je ještě brutálnější.“⁶

Mimořádně silný ohlas ilindenského povstání v západní Evropě⁷ nutil i představitele Mezinárodního dělnického sdružení zaujmout stanovisko k událostem na Balkáně. V únoru 1904 byla přijata „na poradách mezinárodního sekretariátu (Socialistického byra — J. K.) v Bruselu, jimž byl přítomen dr. Adler, rezoluce, vyslovující se pro nezávislost balkánských národností“. Cituji podle zprávy v „Akademii“, jejíž autor „nedověděl se ničeho o rokování, jež usnesení tomuto předcházelo“.⁸ Až už byl Viktor Adler pro nebo proti rezoluci, jisté je to, že vedení rakouské sociální demokracie neposuzovalo hnutí balkánských národů tak, jak je viděl už dříve Karel Kautsky, který nyní v letech 1902–1904 poukazoval na důsledky nastávající revoluce v Rusku: na zesílení „tlaku Slovanů Rakouska i Turecka po dosažení národní nezávislosti“.⁹ Kautského přístup k teore-

⁴ M. Popović, Die Sozialdemokratie in den Balkanländern und die Türkei, Die neue Zeit, XXII/2 (1903–1904), str. 153–158.

⁵ J. Sakazov, Der ferne Krieg und der Nahe Osten, DNZ XXII/2, str. 518.

⁶ Akademie, roč. 8, str. 351.

⁷ Podrobně o tom práce makedonského historika H. Andonova-Poljanského, např. Gedišen Zbornik, T. 19/1967, str. 203–241.

⁸ Viz pozn. 6.

⁹ K. Kautsky, Allerhand Revolutionäres, DNZ XXII/1, str. 625.

tickému řešení národnostní otázky vůbec a konkrétně pak hnutí národů „východní Evropy“ ovlivnil v Rakousku až Otto Bauera.

Diskuse o národnostní otázce v kruzích německorakouské sociální demokracie byly ještě v letech 1905–1906 zaměřeny především „pro domo sua“ a o Balkánu se zmiňovaly jen okrajově. Až teprve O. Bauer upozorňoval v roce 1907 na skutečnost, že Turecko se hroutí – a že je proto nutno usilovat o urychlenou demokratizaci a o národnostní přeměnu habsburské říše, nemá-li se dočkat podobného osudu.¹⁰ A Bauer se také pokusil jako první o socialistickou analýzu rakousko-uherské zahraniční politiky ve vztahu k Balkánu. Učinil tak v článku „Rakouská zahraniční politika a sociální demokracie“ v časopise „Der Kampf“ v prosinci 1907 (tedy ještě před vznikem nového napětí na Balkáně!). V tomto článku nás zaujme konstatování, že k takové analýze nebyla v Rakousku až dosud „příležitost“. Ale balkánská problematika se týká národního a státního bytí 23 miliónů obyvatel, je stále živá, a tak je třeba i v tomto směru socialisticky působit. Bauer vidí, že dole na jihu probíhá proces rozpadu turecké říše, která je jhem pro většinu tamějšího lidu a že tento hrozící rozpad turecké moci je pro Rakousko skutečností velkého významu. Bauer odsuzuje rakousko-uherskou obchodní politiku vůči balkánským zemím a považuje okupaci Bosny-Hercegoviny za akt nepřátelství vůči Srbům. Odmítá přitom tvrzení německého revizionisty E. Bernsteina o tom, že rakousko-uherská správa v Bosně-Hercegovině je „zasloužilé dílo koloniální kulturní politiky“. Ve svém článku vyslovuje Bauer přesvědčení, že kdyby říše (Rakousko-Uhersko) změnila svou politiku k Balkánu, kdyby uznala národní sebeurčení v rámci monarchie i mimo ni, že by to byla „vhodná základna naší balkánské politiky“.¹¹ K článku je třeba dodat, že Bauer nemá na mysli uznání práva na sebeurčení národů ve smyslu práva na vlastní stát nebo na oddělení, že neodsuzuje rakousko-uherský postup na Balkáně vůbec, nýbrž jen „špatnou politiku“.

V lednu 1908 byla pozornost evropského veřejného mínění rozrušena prohlášením rakousko-uherského ministra zahraničních věcí o tom, že Rakousko-Uhersko hodlá postavit železniční trať z Bosny do Makedonie. Západní časopisy a také Kautského „Die neue Zeit“ viděly v tomto prohlášení „akt rakouské koloniální politiky“. Ale vídeňský orgán sociální demokracie „Die Arbeiterzeitung“ komentoval toto prohlášení tak, že byl oprávněně vystaven výtkám jihoslovanských státních demokratů. Tohoto loajálního postoje vedení rakouské strany k zájmům rakousko-uherské zahraniční politiky si bedlivě všimala redakce „Die neue Zeit“, která v několika člancích v první polovině roku 1908 kritizovala rakouskou koloniální politiku, ale vcelku sympatizovala s ideou penetrace „federalizované dunajské (habsburské!) říše“ na Balkán. To byla idea, kterou v Rakousku propagoval Karel Renner a do jisté míry ji přijal i Otto Bauer. Názory rakouských socialistů na řešení poměrů na Balkáně je však třeba vidět v souvislosti se změněnou situací v jihovýchodní Evropě v druhé polovině roku 1908, totiž v souvislosti s mladotureckou revolucí.

¹⁰ O. Bauer, Die Nationalitätsfrage und die Sozialdemokratie, Wien 1907.

¹¹ O. Bauer, Österreichs auswärtige Politik und die Sozialdemokratie, Der Kampf I/1907–1908, str. 145–151.

Změny v Turecku v červenci—srpnu 1908 evropský liberální i socialistický tisk vcelku vítal. Učinil tak i Bauer ve svém časopise „Der Kampf“. Bauer hodnotil mladoturecký převrat jako začátek nového vývoje v jihovýchodní Evropě a v Přední Asii. Předpokládal, že v tomto prostoru vznikne v příštím desetiletí nový velikostát evropského ražení na bázi silného a sebevědomého národa. Bauer chtěl tehdy věřit, že nová turecká vláda dá balkánským křesťanům dostatečnou právní rovnoprávnost a že je tudíž získá pro celistvost tureckého státu. Bauer tehdy vycházel z představy, že teritoriální rozdělení evropského Turecka mezi Bulharsko, Řecko a Srbsko je nemožné, že odtržení Makedonie od Turecka by bylo začátkem éry vražedných národnostních bojů, které by nikdy neskončily. Uspořádání poměrů v jihovýchodní Evropě na základě národnostní (nikoliv teritoriální) autonomie by mohlo učinit právě Turecko vzorem soužití navzájem mezi sebou promíšených národů.¹²

Změny v Turecku vítali také socialisté němečtí a západoevropští, ale někteří autoři poukazovali již na podzim 1908 na zahraničně i vnitřně politické nesnáze mladotureckého režimu. Také Bauer projevoval obavy, že mladoturci jako vojáci nebudou pěstovat mírovou politiku, což může způsobit zklamaní národů a nové zmatky v Makedonii.¹³

Neuplynula dlouhá doba od vyhlášení konstituce v Konstantinopoli a světová veřejnost byla vzrušena rakousko-uherskou anexí Bosny-Hercegoviny, která právně patřila až do podzimu 1908 turecké říši. Mezinárodní socialistické hnutí odmítalo tento agresivní krok habsburské říše na Balkáně. Anexi Bosny-Hercegoviny odmítli i rakousko-uhersští socialisté, v tom pochopitelně zejména jihoslovanští, čeští i německorakouští. Otto Bauer tehdy prohlásil, že jedinou možnou rakouskou „balkánskou politikou“ je ta, která poskytne rakousko-uherským Slovanům a Rumunům možnost plného kulturního rozvoje. Nějakou „misi“ Rakouska na Balkáně, o které mluvili „někteří naši soudruzi“, anebo dokonce „protektorát nad balkánskými Slovaný“, Bauer zásadně odmítal.¹⁴

Na schůzi Mezinárodního socialistického byra v Bruselu ve dnech 10. až 12. října 1908 vyzývali někteří delegáti (např. angličtí) rakouskou delegaci, aby rakouská sociální demokracie vystupovala ještě rozhodněji proti své vládě. Zástupci rakouské sociální demokracie se však hájili tím, že vystupují proti politice císaře a vlády v delegacích i v parlamentě a že se zastávají práva na sebeurčení národů, jak je hlásá socialismus (ve skutečnosti ovšem hlásala rakouská sociální demokracie národnostní autonomii!). Na adresu anglických řečníků a tureckého delegáta oznamovali rakouští zástupcové, že jsou také proti politice tureckého sultána Abdul Hamida a proti politice Eduarda VII. Ale Otto Bauer naopak v listopadu 1908 poukazoval na to, že se vedení rakouské sociální demokracie až dosud málo stará o problémy zahraniční politiky své země. Sám se domníval, že sociální demokracie musí usilovat o takovou zahraniční politiku, která by vycházela z významu „národnostního principu“ — ze skutečnosti, že ne-

¹² H. Schulz (pseudonym O. Bauera), Zukunft der orientalischen Frage, Der Kampf I, str. 542—547.

¹³ O. Bauer, Österreich und Imperialismus, Der Kampf II, str. 17—22.

¹⁴ H. Weber (pseudonym O. Bauera), Elemente unserer auswärtigen Politik, Der Kampf II, str. 54—60.

rovnoprávné národy usilují o svobodu a jednotu nebo o autonomii a o federaci. Bauer znovu vyslovuje své přesvědčení o tom, že federalizované Rakousko by působilo přitažlivě na příslušníky stejných národů i za hranicemi své říše, na východě, především na Balkáně a hlavně u Jihoslovanů. Bauer sice na jedné straně mluví nadále o „velkorakouské ideji“ jako o nástroji boje evropské demokracie proti ruskému carismu, ale zároveň vidí v národnostním principu nutnost „úplné přeměny státního systému ve východní a jihovýchodní Evropě“. Tato přeměna, která by začala provedením národnostní autonomie v Rakousku, by dovolila „expanzi svobodného a národnostně rozděleného Rakouska“ s cílem vytvořit „velký spolek národů“.

V citovaném článku vyzývá Bauer vedení rakouské sociální demokracie k tomu, aby plnila výzvy k boji proti imperialismu a aby odsoudila anexi Bosny-Hercegoviny. Při této příležitosti nesouhlasí s návrhem francouzského socialisty Jeana Jaurèse, aby nebyla prováděna „žádná revize na mapě Evropy“. Bauer naopak tvrdí, že pro rakousko-uherský proletariát by mělo platit: „Spolu s dělníky Západu proti válkychtivému imperialismu a také spolu s národy Východu za revizi mapy Evropy!“ Podle Bauera mělo být konečným cílem Internacionály vybudovat socialistickou Evropu jako mezinárodní (nebo i ve smyslu internacionálně) spravovanou společnost, členěnou ve svobodné národní pospolitosti. Boj za autonomii rakousko-uherských národů pokládal Bauer za pomoc sousedním národům severo- a jihovýchodní Evropy.¹⁵ Konkrétně měl Bauer na mysli hlavně Jihoslovany. Hned v příštím (prosincovém) čísle časopisu „Der Kampf“ kritizoval Bauer domácí stranický tisk za to, že si více všímal velkosrbských demonstrací než rakouského „černožlutého patriotismu“. Bauer se zastával srbského národa, rozděleného mezi šest státních ústrojenství, a souhlasil s jeho snahami o národní sjednocení, které musilo být namířeno koneckonců proti Rakousko-Uhersku. Proto si přeje, aby bylo Rakousko-Uhersko přeměněno v demokratický spolkový stát, který by mohl vyřešit „jihoslovanskou otázku“.¹⁶

V dalších článcích z jara 1909 o „jihoslovanském problému“ nebo o „rakouské zahraniční politice“ posuzoval Bauer příznivě hnutí jihoslovanských a vůbec balkánských národů. Došel dokonce k závěru, že „každopádně musíme počítat s možností, že jdeme vstříc období válek, národních povstání a vzniku nových států, politickým a sociálním převratům“. A v tomto období měl rakouský proletariát jít s proletariátem Západu do boje za nastolení proletářské moci a ve spolku s národy Východu svádět boje za sebeurčení národů.¹⁷ Bauer znovu odmítal názory „některých jednotlivých soudruhů“, kteří chovali antipatie vůči malým slovanským nebo balkánským národům a odůvodňovali tyto antipatie citáty z Marxe, Engelse a Lassalla. Posmíval se těmto „ortodoxním a dogmatickým marxistům“ a věřil, že hnutí těchto národů se může stát – na rozdíl od roku 1848 – hnací silou velkých sociálních přeměn v příštích dnech. Bauer předpokládal – a tuto myšlenku bychom tu měli zdůraznit, že ve východní

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ O. Bauer, Sozialdemokratische Friedenspropaganda, Der Kampf II, str. 104.

¹⁷ O. Bauer, Der Weg zur Macht, Der Kampf II, str. 337–344.

Evropě (počítá do ní i Rakousko-Uhersko!) se teprve uskuteční národnostní princip ve velkých sociálních a politických revolucích budoucnosti.¹⁸

Hodnocení těchto a dalších článků O. Bauera z let 1907–1909 předpokládá nejen srovnání s „dogmatickým“ postojem „jednotlivých soudruhů“ z vedení německorakouské sociální demokracie, ale i s názory dalších socialistů. Při jiné příležitosti se pokusím naznačit názory na balkánskou problematiku Karla Kautského a V. I. Lenina. Předběžně lze říci, že názory Otty Bauera představují nejen „levé velkorakušanství“, ale i levou opozici proti vedení německorakouské sociální demokracie.

*

Nové události na Balkáně a na Blízkém východě v letech 1910–1911 – povstání Albánců, arabských Libanonců, hnutí v Makedonii – vyvolávaly opět pozornost evropského tisku k „východní otázce“. „S možností rozpadu Turecka se dnes (jaro 1911 – J. K.) počítá v Londýně i v Berlíně, ve Vídni a v Římě. Dědicové zbrojí k boji o rozdělení dědictví.“ Tak komentoval celkovou situaci na Balkáně a ohlas událostí v evropském tisku Otto Bauer začátkem března 1911. V duchu závěrů kodaňského kongresu II. internacionály studuje Bauer prohlubování rozporů mezi imperialistickými velmocemi vůbec a zejména ve vztahu k Balkánu. Revoluční události v Turecku, Persii a v Číně utvrzovaly Bauera v přesvědčení, že brzy bude dán „signál k útoku osvobozovacího boje evropského proletariátu“.¹⁹ Povinností rakousko-uherských socialistů je nyní zabránit dobývání Balkánu a prosadit přiznání práva na sebeurčení balkánských národů. Povede-li cesta od mladoturecké revoluce k válce Evropy o Turecko, pak bude jejím neodvratitelným důsledkem evropská revoluce.²⁰

Válku Itálie proti Turecku na podzim 1911 (přepadení Tripolis) komentoval Bauer jako „předposlední akt tragédie osmanské říše“. Bauer to neříká s lítostí, ale obává se možnosti evropské války. Věřil však, že právě na „Východě“ – v Turecku až v Indii nebo i v Číně – se probouzejí milióny lidí, kteří svým vystoupením zviklají základy starého světa.²¹ „Tragédií“ osmanské říše tušili i jiní socialističtí autoři, ale návrhy na řešení poměrů na Balkáně – utvoření nějaké demokratické federace balkánských národů – zůstávaly pochopitelně jen ideou jednotlivců nebo i skupin v početně slabých sociálně demokratických stranách balkánských států a národů. Když došlo v říjnu 1912 k válce balkánských států proti Turecku, uznalo Socialistické byro sice snahy balkánských národů o nezávislost, ale odmítalo válečné řešení. Ostatně k válce se stavěly odmítavě i samy balkánské sociální demokracie. Mezinárodní socialistický kongres, svolaný koncem listopadu 1912 do Basileje, hodnotil válku na Balkáně především z hlediska možnosti jejího přerůstání ve válku evropskou. Sjezd proto ukládal zejména sociálním demokraciím Rakousko-Uherska a Ruska za povinnost zabránit válce proti Srbsku, resp. proti Turecku.²²

¹⁸ H. Weber, Nationale und internationale Gesichtspunkte in der auswärtigen Politik, Der Kampf II, str. 535–541.

¹⁹ O. Bauer, Österreich-Ungarn und Italien, Der Kampf IV, str. 247–248.

²⁰ O. Bauer, Orientalische Revolution, Der Kampf V, str. 121.

²¹ Tamtéž, str. 49.

²² J. Humbert-Droz, Der Krieg und die Internationale. Die Konferenz von Zimmerwald und Kienthal, Wien 1964, str. 11–15.

V Rakousku reagoval v duchu basilejské rezoluce opět především Otto Bauer, který nejdříve vysvětlil vztah socialismu k válce vůbec, rozebral motivy staršího protiruského zaměření, a tak dokázal, že „socialismus už nemusí vést boj proti carismu válkou proti Rusku, ale podporou revoluce v Rusku a boje balkánských národů o jejich samostatnost“. Bauer si je vědom toho, že Marx viděl v 50.–60. letech jediné východisko ve válce proti Rusku, ale zároveň připomněl jeho zmínku z roku 1853 o možnosti řešit poměry v Turecku buď obnovou řeckého císařství, resp. vytvořením federativní republiky slovanských států. Tuto dávnou Marxovu (Engelsovu) zmínku komentuje Bauer: „Zdá se, že v nedaleké době (Bauer ještě nevěděl, jak válka skončí) bude Cařihrad hlavním městem svobodných balkánských národů.“²³

Válka balkánských národů proti Turecku na podzim 1912 zesílila Bauerův zájem o „jihoslovanskou otázku“ (které se časopis „Der Kampf“ věnoval ostatně již dříve) a o Balkán. V listopadu 1912 připravil Bauer k vydání spisek „Der Balkankrieg und die deutsche Weltpolitik“, který je zdařilou marxistickou analýzou poměrů na Balkáně. Tato studie proto zaslouží naší podrobnější pozornosti. Autor v ní charakterizoval balkánské poměry i zájmy velmocí o „turecké dědictví“. Bauer nejdříve vysvětlil „Boj o Makedonii“, potom „boj o Albánii“, vyličil průběh první balkánské války a porážku Turecka a rozebíral příčiny zájmu Německa o Turecko, resp. o Přední Asii. Dobyť Makedonie balkánskými státy považuje Bauer za „buržoazní revoluci“, za „rok 1789 nebo 1848“ pro obyvatelstvo této země. „Dobyť Makedonie křesťanskými balkánskými státy znamená velký historický pokrok: osvobození makedonských sedláků z vykořisťování od tureckých feudálních pánů, rozšíření příliš těsných a sešněrovaných hranic křesťanských balkánských států, dále osvobození tureckých sedláků Anatólie od nesmírných vojenských a daňových povinností, které musili snášet, aby ubránili panství 15 000 tureckých velkostatkářů v Makedonii. Tento historický proces by se prosadil již dříve, kdyby nebyl brzděn z jedné strany vzájemnými národnostními boji křesťanských balkánských národů a z druhé strany zásahy velmocí, které prodlužovaly život Turecka, protože se nemohly shodnout na rozdělení jeho dědictví.“²⁴

Překážkou kulturního rozvoje Makedonie byli kdysi řečtí obchodníci, statkáři a kněží (fanarioté), kteří chtěli v Makedonii (a jinde v Trácii) uskutečňovat řeckou „velkou ideu“ – řecký stát. Ale v Makedonii jsou převážně Slované, přičemž zejména existovalo silné spojení Makedonců s Bulharskem. Mnoho Slovanů z Makedonie se stalo důstojníky, úředníky, učители, lékaři, právníky, obchodníky, řemeslníky v Bulharsku – konstatuje Bauer. Ještě větší je počet makedonských sedláků, kteří se stěhují do Bulharska, tam vydělávají a pak se vrací zpět do vlasti. Je pochopitelné, že makedonská inteligence, která se usazuje v Bulharsku, nabývá bulharského národního cítění a doma v Makedonii bojuje proti řeckému patriarchátu a za bulharský exarchát. Bulharský stát pak podporuje církev

²³ H. Weber, *Der Sozialismus und der Krieg, Der Kampf VI*, str. 97–106.

²⁴ O. Bauer, *Der Balkankrieg und die deutsche Weltpolitik*, Leipzig 1912, str. 9. Na „tato slova rakouského marxisty Otty Bauera“ se zanedlouho odvolával Lenin, protože „ukazují v kostce hlavní podstatu nynějších událostí na Balkáně“. V. I. Lenin, *Spisy* (č. v.), sv. 18, str. 399.

i školy bohatými peněžními prostředky. — Bauer pak popisuje, jak se jednotlivé národy pokoušely zakládat v Makedonii své organizace a také bojovné družiny — banderie. Do boje o církve a školy se zapojila i srbská buržoazie, později zasahovali i Rumuni atd. Turci boje potlačovali, ale „bandy“ se začaly spojovat ke společnému boji proti Turkům a v roce 1903 přerostl jejich boj v revoluci Makedonie proti Turecku. Ale velmoci, především Rusko a Rakousko, zasáhly — nepřály si rozpadu Turecka.

Bauer dále líčí provedení mladoturecké revoluce. Opatření nového tureckého režimu se však nelíbila křesťanským rolníkům Makedonie, stížnosti proti Turkům byly ochotně slyšeny v Sofii, Bělehradě a v Athénách. Tak vznikaly podmínky sjednocení balkánských států proti Turecku. Bauer samozřejmě přihlíží k dalšímu důležitějším okolnostem, usnadňujícím společný postup balkánských států. Nás tu však zajímá především celkové hodnocení vývoje a výsledků první balkánské války. Bauer nejdříve obdivuje statečnost bulharské a srbské armády, které bojovaly za národní svobodu a sjednocení — za osvobození Balkánu od dvojitého útlaku: tureckého feudalismu a evropského kapitalismu. Bauer vítá vítězství balkánských států, které znamená nejen zrušení tureckého feudalismu, ale zároveň i vytvoření velkého, jednotného a politicky samostatného hospodářského celku. *Bauer* srovnává tuto skutečnost s důsledky revolucí a války Itálie a Německa z let 1848—1871 a *považuje rovněž situaci na Balkáně za „revoluci shora“*. Spolek balkánských knížat pochopitelně neznamená tolik, co by přineslo uskutečnění demokratické federativní republiky balkánských národů. Ale další kapitalistický vývoj stvoří podmínky k cestě od „polovičaté“ k „celé revoluci“.²⁵

Ve studiu balkánské problematiky pokračoval Bauer i později. V řadě článků rozebral poměry na Balkáně, vzájemné vztahy balkánských států a vztahy mezi velmocemi, balkánskou a ruskou „balkánskou politikou“ atd. Bauer vidí, že na Balkáně probíhá sociální převrat ruku v ruce se vznikem nových států: po rozbití tureckého cizího panství se rozšiřují národní státy. A zdá se, že Bauerovi je trochu líto, že došlo k druhé balkánské válce. Její průběh mu dal podnět k tomu, aby vylíčil příčiny sporů mezi Bulhary a Srby. Bauer se domnívá, že Bulhaři vložili a zaplatili v první válce proti Turecku více než jiní. Ale na druhé straně upozorňuje na nesrovnalosti bulharských argumentů: proti Srbsku žádají uplatnění národnostního principu, proti Řecku zase uplatňují hospodářské potřeby spojení s Egejským mořem. „Obtížná otázka — vzdychl Bauer — kdo má v tomto sporu pravdu.“ Mrzí ho, že se Balkán stává znovu zdrojem napětí. Hlavně pak upozorňuje na důsledky srbského sebevědomí pro Rakousko-Uhersko. Postavení Rakousko-Uherska se zhoršilo i v důsledku aspirací Rumunska na tři milióny transylvánských Rumunů. Bauer se znovu vrací k myšlence o síle „národnostního principu“, o němž mluvil již v brožuře „Der Balkankrieg...“, a říká: „*Dnes opět vidíme, jak národnostní princip působí proti nám v hrozící jihoslovanské otázce, v komplikaci našich vztahů k Rusku pro otázku polskou a ukrajinskou — a brzy snad i v probuzení iredenty v rumunském Sedmíhradsku.*“²⁶

²⁵ Tamtéž, str. 41.

²⁶ O. Bauer, Der zweite Balkankrieg, Der Kampf VI, str. 481—489.

Mohli bychom tu uvést i další podobné citáty z díla O. Bauera z let, které by potvrdily, že v rakouské (německorakouské) sociální demokracii byly síly, usilující o reálné posouzení situace na Balkáně a o marxistické hodnocení národnostní otázky vůbec. Ve vedení německorakouské strany však převažoval vliv jakési reformované velkorakouské ideje Karla Rennera, který tehdy odmítal uznat platnost soudobé tendence, vedoucí k prosazení práva na sebeurčení národů.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ÖSTERREICHISCHEN SOZIALDEMOKRATEN UND DER BALKAN 1908 — 1913.

Die Jungtürkische Revolution, die Anexion von Bosnien-Herzegowina und die Balkankriege gaben damals in Jahren 1908—1913 der Sozialistischen Internationale viele Anlässe zur Diskussion über die Nationalitätenfrage. Wir kennen die Bewertung der damaligen Ereignisse vom V. I. Lenin, teilweise auch vom K. Kautsky. In Österreich interessierte sich für die Balkanproblematik Otto Bauer. Manche Ergebnisse von vielen Studien dieses sozialistischen Verfassers bringen Licht in die Erkenntnis der Tendenz der Nationalitätenfrage im ganzen Mittel- und Südosteuropa. Zum Unterschiede von vielen westeuropäischen und österreichischen Sozialisten würdigte Otto Bauer Befreiungsbewegungen der balkanischen Slawen. Die österreichische-ungarische Arbeiterbewegung sollte diese Parolle verkündigen: Mit westeuropäischen Arbeitern gegen den imperialistischen Krieg und gemeinsam mit den völkern des Ostens für die Revision der Europakarte!

